

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VII св. 7-10

БЕОГРАД 1956

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: Значај рада Комисије за уједначање правописа	197
2. М. Стевановић: Глаголски облици пасива	205
3. А. Б.: <i>Лешњо, седење</i>	217
4. В. М. Мићовић: Значење неких речи у народним песмама	223
5. А. Пецо: Облици колективних именица на <i>-ад</i>	234
6. Милош С. Московљевић: Уз појаву једног речника	247
7. М. Стевановић: Две грешке код двојце писаца	254
8. Милка Ивић: Однос између квалитативног генитива и квалитативног инструментала	260
9. Мишар Пешкан: О уметку <i>-ов-</i> (<i>-ев-</i>) у множини именица прве врсте	270
10. М. С. Лалевић: Обрада подређених реченица	276
11. Језичке поуке	289

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Ривита
ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЊЕ — БЕОГРАД
 1956

Штампа Графичко предузеће „Академија“, Београд, Космајска 28, Тел. 24-701

ДВЕ ГРЕШКЕ КОД ДВОЈИЦЕ ПИСАЦА

Неколико читалаца једног нашег књижевног листа обратило нам се с истим питањем — да ли је исправан облик придева *књижевни* у реченици: *Превод је био награђен од Коларчева књижевна фонда*, коју су нашли у чланку једног књижевника. И сасвим је разумљиво што се ово питање поставља, јер је облик доиста необичан. За нас утолико необичнији што га је употребио писац који је још и дугогодишњи професор матерњег језика и литературе.

Мешање облика придевске и именичке промене придева у нашем језику је узело доста широке размере, али се ипак не могу од сваког придева, ма у којој се служби он налазио, произвољно узимати облици било које од ове две промене. Познато је, на пример, да се посесивни придеви с обликом тзв. неодређеног вида и такве заменице у зависним падежима мењају по придевској промени. И оваква је њихова промена, како смо то на овоме месту недавно показали (в. НЈ I н. с., стр. 24—38) узела врло широке размере, тако да се њихови облици именске промене, који су се доскора сматрали једино исправним, данас већ почињу осећати као архаизми. Они се у пословном, разговорном језику, па скоро ни у језику дневне штампе, готово не срећу, а ретки су и у језику савремених књижевника. Употребљавају их само они који су привржени намерном архаизирању свога стила. И генетив придева *књижевни* у горњој реченици је несумњиво резултат таквих настојања. Али се, иако принципски у овоме писцима не треба ограничавати слободу, поставља питање да ли у наведеном случају није пређена граница дозвољенога.

Кад код истог овог или неког другог писца нађемо: у *целу* овоме књижевном саставу или од таква посла нема ништа (тј. с локативом *целу*, односно генитивом од таква, м. *целоме* и од таквога), — ми још немамо права да им зама-рамо, иако су овакви облици данас, очевидно, врло ретки и доста необични. Захтев да се место облика од *велика* посла употребљава — од *великог* посла више је на своме месту мада се и првоне облику може наћи оправдања у употреби (додуше реткој) придева *велики* и у облику неодређеног ви-да. Придев *књижевни* у функцији коју има у напред наве-деној реченици нема и не може имати таквог облика. Стил, рецимо, начин изражавања (или што слично) може бити *књижеван* или *некњижеван*. Фонд, међутим, може бити је-дино *књижевни*. Овај придев када се односи на једну одре-ђену установу има само одређени вид, и не треба докази-вати да се не може говорити и писати *Коларчев књижеван фонд* и да — од *Коларчева књижевна фонда* није нимало исправније него, рецимо, из *Бијела Поља*, из *Нова Сада*, из *Горња Милановца*.

Можда би ко покушао да овакву промену одговарају-ћих облика правда таквом њиховом употребом у народним песмама или (одвећ ретко) код старијих писаца, као што су Ст. М. Љубиша, М. Шапчанин и други, који су били под претераним утицајем језика народне поезије, где налазимо примере: *А ти мушка чеда не родила*, *Ја погубих тур-ска четобашу*, *Стаде писка по господск'у двору*, *Каду просе за бугарска бана*, *Има ли слађа има ли кори-снија пута*, *шпаг од зимска капута* и сл. (Примери су узети из Граматике и стилистике Т. Маретића, Загреб 1931, 169/170). Не умањујући ни мало вредност народне поезије, ни њен значај за велико богатство и народну чистоту књи-жевног језика српскохрватског, — одмах можемо рећи да народне песме облицима речи не могу увек служити за узор књижевног језика. Тако исто ни писци које смо поменули, а који су се у овоме идолопоклонички односили према је-зику народних умотворина, између осталог и према уско-дијалектским језичким цртама њеним, па чак и према обли-

цима које су народном певачу диктирали метрички захтеви стиха, какав случај имамо у овде наведеним примерима. Ако су овакви језички идолопоклоници народне поезије за живота Вука Караџића и првих година после његове смрти довршавали велико дело Вуково, те баш тиме стекли огромне заслуге за развитак нашег књижевног језика, — њихову славу сигурно неће стећи скоро цео век закаснили њихови подражаваоци. Развитак нашег књижевног језика данас иде, иако истим, знатно ширим током, у коме, и поред све те ширине, и управо баш због те ширине, нема места за облике какве искључује њихова функција. А функција придева у саставу имена једног одређеног појма (овде Коларчева књижевног фонда) искључује његову употребу с наставцима именичке промене. И можемо, мислим, с разлогом рећи да је наведени пример употребе придева *књижевни* с наставцима такве промене сасвим усамљен случај, и да је, према томе, ово грешка једног писца.

За онај други облик који смо забележили код другог једног такође познатог књижевника у реченици: *Непријатељ није могао да сломије наш отпор* — и који смо назвали погрешним, то се, међутим, не може рећи, јер га не налазимо само код овог једног него код већег броја наших писаца и чујемо га често у разговорном језику наше средине, и од људи који иначе говоре беспрекорним језиком. А ове две околности, и прва и друга, намећу нам питање да ли се то уопште може сматрати језичком грешком или једним обликом књижевног језика који се, лингвистички посматран, с мање или више оправдања може бранити. Покушаћемо да на ово питање одговоримо.

У лексичкој грађи Института за језик Српске академије наука нашли смо приличан број примера с презентом (и трпним придевом) глагола *сломити* у облику: *сломијем, сломијеш, сломије, сломијемо...* (и *сломијен, -а, -о*). Ево тих примера:

Људи које овако један удар судбине *сломије* (Љ. Не дић, Целокупна дела II, 221); Министар је узалуд настојао да *сломије* вољу цареви (В. Поповић, Полити-

ка Француске и Аустрије на Балкану 1925, 132); Има људи који хоће тај отпор да *сломију* (В. Нинчић, XX век 1938, II, 118); Да сатре и *сломије* отпор Комненовића у Херцег-Босни (М. Вукићевић, Знаменити Срби... 159); Понекад обигра хатар док *сломије* муку своју (И. Вукићевић, Срце, 38); Рад је да *сломије* турску снагу (К. Руварац, Списи II, 34); Дугачке кости могу да му се *сломију* (Др Вл. Ђорђевић, Болн. служба, 136); Журио се да дефинитивно *сломије* жилави црногорски отпор (В. Ђоровић, Лука Вукаловић 1923, 126); Да их лако и о мање мука *сломијемо* и сатремо ондје (Ј. Н. Оточанин, Душан, 108); *Сломију* је, облаче је у мушко одело да не падне у очи (Дело, XII, 1896); *Сломијем* у репу нож (Ст. М. Љубиша, Причања Вука Дојчевића, 1903 II, 4); Он сагиње главу у несрећи но не да се под њом *сломије*... (Вл. Јовановић у чланку Србенда и готован који је објављен у Ситнијим списима Ђ. Даничића 1925, стр. 535); Али, успут је нападну пси и она бежећи *сломије* ногу (П. С. Јовановић, Пореч 334); Одрећи се настојања да се руски утицај *сломије* на балканском полуострву (В. Чубриловић, Босански устанак 1865 — 878, 99); Па док чију *сломије* (М. Сретеновић, Синовац 1924, 21); Или се раздебљају као пловке или се *сломију* као ова моја несрећница (Б. Ђосић, Покошено поље 431); На крају крајева *сломију* се кола тако на некое (Винавер-Хашек, Војник Швејк III, 115); Мачку се додија па пође да се *сломије* (В. Чајкановић, Српске народне умотворине 1927, 5); То није била права битка из које се излази *сломијена* носа (М. Пупин, Са пашњака... 121).

Даље, према оваквом облику презента основног глагола *сломити* код понеког писца срећемо и од њега изведени глагол *сломијати* (Да какова невољника избављамо и мучне силе *сломијемо* — Оточанин, Старина од Старине Новака 69), а од овог опет глаголску именицу *сломијање* (Суседне команде потпомагаће *сломијање* тога отпора, Ж. Павловић, Битка на Колубари II, 662).

Из датих примера и броја писаца код којих су забележени види се да је употреба ових облика глагола *сломити* узела приличне размере у источним областима наше језичке територије, и да није непозната ни на југозападу, иако је тамо неупоредиво ређа. А облици презента глагола *сломити* о којима говоримо добивени су под утицајем системе, према глаголима који у основи презента имају наставак *је*, а инфинитивна основа им је једнака с општим глаголским делом који се завршава на *и*, типа *пити* — *пијем*, *испити* — *испијем*, *бити* — *бијем*, *сабити* — *сабијем*, *вити* — *вијем*, *савити* — *савијем*, *гњити* — *гњијем*, *сагњити* — *сагњијем* и сл. У језичком осећању оних што су презент (и остале такве облике) глагола *сломити* почели употребљавати у облику *сломијем* (*сломијен* *сломијати*, *сломијање*) првобитно се основа инфинитива овога глагола морала идентификовати с општим делом мало пре наведених глагола; *сломи-се*, дакле, у њиховом језичком осећању изједначило са: *саби-*, *сави-*, *сагњи-*, *сакри-* (од сложених глагола: *сабити*, *савити*, *сагњити*, *сакрити*), па су се презент (и трпни придев, и изведени глагол и његова глаголска именица) почели градити оним наставцима глагола за којима су се повели: *сломијем* као *савијем*, *сагњијем*, *сакријем*, *сабијем* (*сломијен* као *савијен*, *сломијати* као *савијати* и *сломијање* као *савијање*).

Када се узме на ум да поједини глаголи и у појединим облицима аналогичној према друкчијим основама могу мењати своје завршетке (наставке за облик) какав случај имамо с облицима 3 л. мн. глагола *зрети* и *врети* (*зру* и *вру*, напр., према *зрим* и *врим*) — долази се до закључка да се и облици презента (трпног придева, изведеног глагола и глаголске именице) глагола *сломити* у облику са *је* м. и у наставку могу прихватити. Али и поред тога, као и поред све ширине њихове употребе, — оваквом презенту и осталим облицима глагола *сломити* не може се признати карактер књижевних облика. Не може зато што су ти облици ограничени на један једини сложени глагол, док ни један од осталих глагола сложених с било којим префиксом: ни *преломити*, ни *заломити*, ни *проломити*, ни *изломити*, ни ма који дру-

ги, колико ни сам прост глагол, немају друкчијих облика него с наставком *и* (у презенту) и наставцима који му одговарају (у трпном придеву, изведеном глаголу и глаголској именици); нико и нигде нити говори ни пише друкчије него *ломим, преломим, изломим, проломим, ломљен, преломљен, преламати, преламанье*. Отуда се као књижевни облици и глагола *сломити* могу сматрати једино облици: *сломим, сломим, сломим, сломљен, сламати и сламанье*. Да би их у књижевном језику потисли, или да би бар с овима постали равноправни, они, свакако аналогичном добивени, облици би морали добити много већу распрострањеност код писаца. А на то, бар за сада, нема изгледа, па зато на те облике и указујемо као на неисправне.¹

М. Стевановић

¹ На њих је као на такве указивано у рубрици *Језичке поуке* у четири прве књиге *Нашег језика* предатног издања (в. у регистрама књ. I—IV).